

Дем'янчук А. С., д.пед.н., професор, Марчук О. О., к.пед.н., доцент
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ У ПРАЦЯХ ВІДОМИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

Анотація. У статті досліджено ідеї патріотичного виховання дітей у працях відомих українських педагогів. Розкрито підходи до формування національних почуттів у молоді у вченні К. Ушинського. Охарактеризовано основні складові національної ідеї у педагогічній системі С. Русової та закономірності патріотичного виховання, виділені В. Сухомлинським. Представлено шляхи використання їх досвіду в сучасних закладах освіти.
Ключові слова: патріотизм, виховання, формування, педагогіка.

Аннотация. В статье исследованы идеи патриотического воспитания детей в трудах известных украинских педагогов. Раскрыты подходы к формированию национальных чувств молодежи в учении К. Ушинского. Описаны основные составляющие национальной идеи в педагогической системе С. Русовой и закономерности патриотического воспитания, выделенные В. Сухомлинским. Представлены пути использования их опыта в современных учебных заведениях.
Ключевые слова: патриотизм, воспитания, формирования, педагогика.

Annotation. The article analyzes the ideas of the patriotic upbringing of children in the works of well-known Ukrainian teachers. The problem of formation of the national character in K. Ushinsky's teaching theory is investigated. The main components of the national idea in the pedagogical system of S. Rusova and the regularities of the patriotic education, presented by V. Suhomlynsky are learned. The ways of using their experience in modern educational institutions are shown.

Key words: patriotism, education, formation, pedagogy.

Формування патріотичних почуттів у підростаючого покоління було і залишається актуальним в кожному історичному епоху. Незважаючи на процеси глобалізації та євроінтеграції, що притаманні для останнього десятиліття, кожен етнос повинен зберігати свою автентичність, зокрема, національний менталітет, примножувати надбання власного народу, шанувати усталені традиції та звичаї.

Особливо гостро постало питання виховання патріотичних почуттів у дітей в сучасних умовах кризи української державності та проведення військових операцій на Сході України задля збереження її цілісності.

У законі «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145–VIII зазначається, що «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [1].

Основні напрями виховання сучасного підростаючого покоління також відображено у «Концепції виховання дітей та молоді в системі національної освіти». У зазначеному документі написано, що «специфіка сучасної української національно-патріотичної ідеї полягає у виразній перевазі в системі виховання і розвитку дітей власне українського: мови, фольклору, художньої літератури, образотворчого мистецтва, музики, народних звичаїв, форм і способів поведінки. Це творитиме для них національну культуру світу, формуватиме національну психологію, самосвідомість і національну гордість – обов'язкові складники духовної особистості» [2].

Специфіку психолого-педагогічних аспектів патріотичного виховання дошкільників досліджена у наукових працях О. Вишневського, Т. Дем'янюк, І. Єрмакової, А. Капської, А. Погрібного, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, К. Чорної, П. Щербаня та ін.

Укладач «Українського педагогічного енциклопедичного словника» С. Гончаренко зазначив, що патріотизм «включає в себе любов до Вітчизни, до землі, де ти народився і виріс, гордість за історичні звершення свого народу; ...одне із найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури» [3, с. 72]. У цьому ж енциклопедичному виданні написано, що «виховання – це процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів; сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства» [3, с. 71].

Однак нинішні соціально-політичні проблеми в нашій країні вимагають подальшого, більш глибокого дослідження означеної проблеми.

Метою нашої статті є дослідження ідеї патріотичного виховання дітей у працях відомих українських педагогів К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського та обґрунтування шляхів використання їх досвіду в сучасних закладах освіти

Особливості виховання в дитини та підростаючого покоління основних рис патріотизму розкрито в наукових розвідках вчених, педагогів, філософів, соціологів різних країн та епох. Ще в працях філософів античності патріотизмом називали захист інтересів батьківщини та готовність

служити народу; наприклад, на думку Сократа, «любов до вітчизни – це повага до матері, батька і всіх предків» [4, с. 63].

Специфіка виховання у дитини любові до рідного народу описана у працях відомих українських педагогів. Ідеї формування національного характеру у підростаючого покоління відображені у педагогічній концепції К. Ушинського, зокрема в його творах «Рідне слово» та «Дитячий світ».

Вчений обгрунтував, що мета виховання молоді невіддільно пов'язана з історичним розвитком і культурою народу, який сам заклав його підвалини: «Основа виховання і мета його, а значить, і головний його напрям різні в кожного народу і визначаються народним характером» [5, с. 151]. Педагог висунув такі тези про характер патріотичного виховання:

- загальна система виховання не притаманна жодному етносу;
- кожен народ має власну, специфічну систему виховання; запозичення її в інших національностей є неможливим, однак допускається перенесення певних виховних догм;
- педагогічний досвід виховання дітей в патріотичному руслі є дорогоцінною спадщиною настільки, наскільки досвід надбань світової історії належить усім народам.

Аналіз праць К. Ушинського засвідчив, що мислитель закликав вихователів та батьків при формуванні світогляду городянина України орієнтуватися на зразки народного виховання: «Як не можна жити за зразком іншого народу, яким би припадним цей зразок не був, так не можна виховувати за чужою педагогічною системою, яка б вона не була струнка і добре обдумана; кожен народ щодо цього повинен випробувати свої власні сили» [5, с. 161].

Питання патріотичного виховання дошкільників є наскрізною темою у педагогічній спадщині С. Русової. У формування національно свідомої, духовно багатой, моральної, високо інтелектуальної особистості вбачала сенс виховання С. Русова. В одному із її творів зазначено: «Виховання мусить мати метою виробити людину з широким розумінням своїх обов'язків, з незалежним, високорозвиненим розумом, братерськими почуттями до всіх людей, людину, здатну до роботи, таку людину, яка ніде, ні за яких обставин не загине морально і фізично й приведе в життя свою незалежну думку» [6, с. 161].

Відомий педагог зазначала, що виховання дитини починається з перших днів її життя, а народні колискові, казки, забавлянки, вірші, скоромовки є важливим засобом прилучення її до національної культури та етнізації особистості. На думку С. Русової, ще в ранньому віці формується приналежність дитини до певного народу: «Нація народжується коло дитячої колиски, лише на рідному ґрунті, серед рідного слова й пісні здатна вирости національно свідомою дитина» [6, с. 206].

Дитячий садочок С. Русова вважала «місточком», що перекидається між школою і сім'єю. На її думку, ці три інституції повинні забезпечувати розвиток національного менталітету та самосвідомості дитячої особистості. Педагог пояснила, що навчальні заклади повинні бути наповнені «ідеєю українства». Відтак відома українська громадська діячка виокремила певні складові національної ідеї (рис. 1).

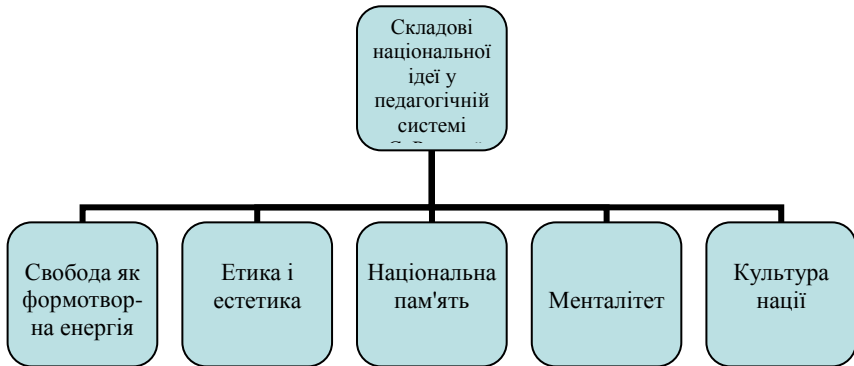

Рис. 1. Складові національної ідеї у педагогічній системі С. Русової

Проведений аналіз педагогічних трактатів С. Русової засвідчив, що формувати ці риси слід поступово, адже патріотичне виховання постійно збагачується новим змістом, методами формами відповідно до віку дитини.

У патріотичному вихованні доцільно опиратися на ідею національної самосвідомості. «У справі національного виховання важливе місце займає ідея національної самосвідомості. Педагогіка повинна опиратися на національний світогляд і на національну філософію, якою має оволодіти педагог, щоб успішно формувати в дітей компонент духовності», – зазначила С. Русова [6, с. 96]. Вона виділила декілька складових духовного світу особистості:

- 1) національна психологія;
- 2) національний характер і темперамент;
- 3) національний спосіб мислення;
- 4) народна етика й етикет;
- 5) народна естетика;
- 6) рідна мова;
- 7) родинно-побутова культура;
- 8) народний календар;
- 9) фольклорне виховання;
- 10) національне мистецтво.

Основними засобами патріотичного виховання, за визначенням С. Русової, слід вважати українську мову, міфологію, історію України, краєзнавство, народне мистецтво, фольклор, родинно-побутову культуру, народні свята та національну символіку.

Основні засади патріотичного виховання дітей дошкільного віку знайшли своє відображення у творчості В. Сухомлинського, зокрема, у його педагогічному трактаті «Народження громадянина» [7, с. 96]. Педагог обґрунтував, що без глибокого розуміння ідеї Вітчизни дитина не зможе зробити нічого корисного для громадськості.

У педагогічних роботах вчений стверджував, що «ставлення до ідеї Батьківщини як до священного й найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує гідність» [7, с. 52].

Педагог О. Сухомлинський дав власну класифікацію закономірностей процесу патріотичного виховання, яке включає такі компоненти, як:

- 1) глибокі патріотичні почуття і переконання; моральний ідеал;
- 2) моральна доблесть;
- 3) патріотичні турботи й тривоги за долю свого народу;
- 4) патріотична непримиренність;
- 5) патріотична гордість.

Як зазначила Л. Лящук у статті «Виховувати патріотів змалку», першочерговою умовою формування рис громадянина В. Сухомлинський вважав організацію емоційно насиченого, діяльного життя закладу, розвиток громадянської активності та патріотизму кожної дитячої особистості [8, с. 513].

Зазначимо, що ідеї патріотичного виховання дошкільників знайшли своє подальше відображення у творах О. Запорожця, Г. Костюка, О. Усової. У їх працях зазначено, що поєднання патріотичних, народних, моральних ідеалів виховання дає змогу виховати свідомого представника української нації, носія народної моралі й культури, майбутнього творця народовладдя, громадянина суверенної демократичної держави.

Сьогодні досвід патріотичного виховання підростаючого покоління доцільно переймати вчителям та вихователям за такими напрямками: а) виховання шанобливого ставлення до державних символів; б) збереження та примноження національних звичаїв та традицій; в) проведення виховних заходів із залученням відомих українських діячів, воїнів АТО.

Виховання патріотизму є важливою складовою формування світогляду та менталітету окремої дитячої особистості. Відомі українські педагоги виробили власні концепції, пов'язані із пропагуванням національних ідеалів. У творах К. Ушинського, С. Русової та В. Сухомлинського обґрунтовано, що формування таких якостей у дитини відбувається під впливом сім'ї, закладів освіти та соціального оточення. На їх думку,

вчителі та вихователі самі повинні бути національно свідомими та духовно багатими. Проведений аналіз їх педагогічних трактатів засвідчив, що під патріотичним вихованням дошкільників слід розуміти цілеспрямований педагогічний вплив на свідомість і почуття дітей, який має на меті формування у вихованців патріотичних якостей, спрямованості особистості та національної активності; виховання таких якостей є основним завданням сучасних педагогів.

1. Закон «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Дата використання – 22. 03.2018 р. **2.** Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068. Дата використання – 08.04.2018 р. **3.** Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с. **4.** Крищеневич Т. Філософія / Крищеневич Т. – К., 1990. – 295 с. **5.** Ушинський К. Вибрані праці. / К. Ушинський. – К., 1999. – 283 с. **6.** Русова С. Твори / С. Русова. – К., 2006. – 301 с. **7.** Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибр. Твори : В 5-ти. – К. : Рад. школа, 1997. – Т. 3. – 670 с. **8.** Ляшук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку / Л. Ляшук // Початкова школа. – 2016. – № 9.– С. 52–53.

Рецензент: д.пед.н., професор Красовська О. О.